

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 8 (2023) nr 1
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2023.08.08

Karolina Kuryś-Szyncel*
Aleksandra Błachnio**

Tranzycja do macierzyństwa u kobiet w perspektywie biegu ich życia

Analiza międzypokoleniowa

Transition to Motherhood Among Women from Perspective of Their Life Course: Intergenerational Analysis

Abstract: The article describes various women's perceptions of their transition to motherhood at different stages of their female adulthood. The research problem was whether and to what extent the meaning of transition to motherhood changes for women from different birth cohorts. Our sample included mothers from three generational cohorts: 50 women in early adulthood ($M = 27.5$), 50 women in middle adulthood ($M = 47.66$), and 52 women in late adulthood ($M = 69.35$). The results were analysed using qualitative data analysis methods, including frequency analysis and qualitative narrative analysis. Based on the analyses, the category of transition to motherhood was found to be a standard feature for all the women studied. In both older generations, some women recalled the birth of their first child as coping with change. Indicators of criticality were extracted from their narratives: potential bivalence, the unpredictability of consequences and the longevity of life changes. The results showed that the generation

* Karolina Kuryś-Szyncel (ORCID 0000-0002-1934-6090) – dr, adiunkt na Wydziale Studiów Edukacyjnych (Pracownia Psychopedagogicznych Badań nad Rozwojem Człowieka) na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu, kontakt: kuryska@amu.edu.pl.

** Aleksandra Błachnio (ORCID: 0000-0003-0756-7416) – dr hab., prof. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, pracuje na Wydziale Psychologii UKW; kontakt: aleksandra.blachnio@gmail.com.

of women in late adulthood exhibited significantly fewer difficulties related to their motherhood. The dominant semantic of the narratives studied is motherhood understood as taking responsibility for another person.

Keywords: transition to motherhood, biographical research, critical life event, old age, intergenerational research.

Wprowadzenie

Biograficzna tranzycja do macierzyństwa rozumiana jest jako przejście od kobiety-nie-matki do kobiety-matki i zostaje symbolicznie wyznaczona pojawieniem się w życiu kobiety jej pierwszego dziecka. Stanowi nową jakość, która jest kluczowa w rozwoju osobistym i społecznym kobiet w perspektywie biegu ich życia i często skutkuje rekonstrukcją ich tożsamości. Zachodzące przemiany cywilizacyjne zmieniają zakres funkcjonowania społecznego i zawodowego kobiet. Dekonstruują zbiór ich zadań rozwojowych przez co, współcześnie, macierzyństwo staje się jednym z możliwych rozwiązań biograficznych. Doświadczenie macierzyństwa przestaje być normatywną składową biografii. Zamiast tego jest jednym z możliwych, opartym o indywidualny wybór, scenariuszem życia. Kobieta może chcieć zostać matką, może tę możliwość odłożyć na przyszłość, lub z niej zrezygnować całkowicie wybierając nie-macierzyństwo. Różne są także potencjalne drogi dochodzenia przez kobietę do własnego (nie)macierzyństwa¹.

Prowadzone współcześnie zarówno w Polsce, jak i na świecie badania akcentują przede wszystkim krytyczność (przełomowość) tego wydarzenia, wskazując wiele zmian, także osobowościowych, które zachodzą w życiu kobiet po urodzeniu dziecka². Macierzyństwo opisywane jest jako punkt zwrotny w życiu

- 1 K. Kuryś-Szyncel, *Doświadczenie macierzyństwa – przestrzenie biograficznego uczenia się*, w: *W trosce o macierzyństwo*, red. E. Włodarczyk, Poznań 2017, s. 69–73.
- 2 D. N. Ruble et al., *Transition to Motherhood and the Self: Measurement, Stability, and Change*, „*Journal of Personality and Social Psychology*”, 58 (1990) nr 3, s. 450–463, DOI: 10.1037/0022-3514.58.3.450; J. Behringer, I. Reiner, G. Spangler, *Maternal Representations of Past and Current Attachment Relationships, and Emotional Experience*

kobiety³, wydarzenie krytyczne i przełom biograficzny⁴. Coraz częściej zwraca się uwagę na autokreacyjny aspekt macierzyństwa⁵. Badania skupiają się głównie na młodych kobietach, zwłaszcza nastolatkach⁶. Zainteresowanie badaczy wzbudza również problem tzw. późnego macierzyństwa, czyli urodzenia przez kobietę pierwszego lub kolejnego dziecka po 35. roku życia⁷. Wskazuje się przy

- across the Transition to Motherhood: a Longitudinal Study*, „Journal of Family Psychology”, 25 (2011) nr 2, s. 210–219, DOI: 10.1037/a0023083; R. E. Bernstein et al., *Little Tyrants or Just Plain Tired: Evaluating Attributions for Caregiving Outcomes across the Transition to Parenthood*, „Journal of Family Psychology”, 27 (2013) nr 6, s. 851–861, DOI: 10.1037/a0034651; M. A. van Scheppingen, et al., *Self-esteem and Relationship Satisfaction during the Transition To Motherhood*, „Journal of Personality and Social Psychology”, 114 (2018) nr 6, s. 973–991, DOI: 10.1037/pspp0000156.
- 3 B. Budrowska, *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*, Warszawa 2000.
 - 4 B. Bartosz, *Doświadczenie macierzyństwa. Analiza narracji autobiograficznych*, Wrocław 2002; K. Kuryś, *Urodzenie pierwszego dziecka jako wydarzenie krytyczne w życiu kobiet i mężczyzn*, Kraków 2010; K. Kuryś-Szyncel, *Doświadczenie macierzyństwa – przestrzenie biograficznego uczenia się*, w: *W trosce o macierzyństwo*, red. E. Włodarczyk, Poznań 2017, s. 69–73.
 - 5 L. Bakiera, *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*, Warszawa 2013; A. Wąsiński, *Autokreacja małżonków do wielowymiarowego rodzicielstwa adopcyjnego*, Łódź 2018.
 - 6 M. Bidzan, *Nastoletnie matki. Psychologiczne aspekty ciąży, porodu i położu*, Kraków 2010; M. Bidzan, *Nastoletnie rodzicielstwo. Perspektywa psychologiczna*, Gdańsk 2013; S. Petrakis, P. Barberis, *Parenting: Challenges, Practices and Cultural Influences*, Hauppauge, N. Y. 2013; A. Skowrońska-Pućka, *Nastoletnie macierzyństwo – szansa czy ograniczenie? Doświadczenia małoletnich matek z grup defaworyzowanych*, „Studia Edukacyjne”, 42 (2016) s. 217–232; M. Mangeli et al., *Exploring the Challenges of Adolescent Mothers From Their Life Experiences in the Transition to Motherhood: A Qualitative Study*, „Journal of Family and reproductive Health”, 11 (2017) nr 3, s. 165–173; A. Mohamad Nor et al., *The Turning Point in an Unwanted Teenage Pregnancy: A Psychoemotional Perspective*, „Malaysian Journal of Medicine & Health Sciences”, 15 (2019) s. 30–36; S. M. Cox et al., *Making meaning of motherhood: Self and life transitions among African American adolescent mothers*, „American Journal of Orthopsychiatry”, 91 (2021) nr 1, s. 120–131, DOI: 10.1037/ort0000521.
 - 7 Np. C. Lee, H. Gramotnev, *Life Transitions and Mental Health in a National Cohort of Young Australian Women*, „Developmental Psychology”, 43 (2007) nr 4, s. 877–888, DOI: 10.1037/0012-1649.43.4.877; M. Lesińska-Sawicka, *Socjomedyczne korelaty późnego macierzyństwa. Studium socjomedyczne*, Kraków 2008; M. Bartošová,

tym głównie trudności związane z adaptacją do nowej roli i konsekwencje niepunktualności (przedwczesne vs późne) tego zdarzenia dla biografii kobiet. Omawianie transycji do macierzyństwa zawęza się do doświadczeń kobiet we wczesnej i średniej dorosłości.

Macierzyństwo jako doświadczenie życiowe, rozpatrywane z perspektywy biograficznej (retrospektywnie), bardzo rzadko stanowi przedmiot dyskursów oraz empirycznych dociekań. Kobiety w okresie późnej dorosłości są głównie postrzegane w kontekście innej roli – babci. Tymczasem, co mocno podkreślają Astrid Tokaj i Danuta Krzysztofiak⁸, nadal pozostają one przecież matkami. To doświadczenie – „senioralne macierzyństwo” – jest przepełnione refleksją i zindywidualizowane, stąd wyróżnia się różne jego typy: macierzyństwo spełnione, dojrzałe; macierzyństwo nachalne (nadopiekuńcze); macierzyństwo okazjonalne; macierzyństwo zapomniane, macierzyństwo opiekuńcze; macierzyństwo zastępcze (babcia w roli matki dla swoich wnuków) oraz macierzyństwo odwrócone (stara matka w roli dziecka swoich dzieci)⁹.

Nie ma wielu opracowań poświęconych ewolucji i zmianom w postrzeganiu własnego macierzyństwa (a raczej siebie w roli matki) w przebiegu biografii. Wyraźnie brakuje badań podłużnych, które umożliwiłyby analizę jednostkowego zmagania się kobiety z doświadczeniem bycia matką¹⁰.

Ženy po třicítce – příklad specifických reprodukčních strategií a jejich zdroju, „Czech Sociological Review”, 45 (2009) nr 1, s. 147–176; A. L. Camberis, C. A. McMahon, F. L. Gibson, J. Boivin, *Age, Psychological Maturity, and the Transition to Motherhood among English-Speaking Australian Women in a Metropolitan Area*, „Developmental Psychology”, 50 (2014) nr 8, s. 2154–2164, DOI: 10.1037/a0037301; D. Zaworska-Nikoniuk, *Doświadczenie późnego macierzyństwa. Narracje kobiet*, „Edukacja Dorosłych”, 1 (2019) s. 53–69.

8 A. Tokaj, D. Krzysztofiak, *Portrety macierzyństwa w starszym wieku (refleksje pedagogiczne i inspiracje badawcze)*, w: *W trosce o macierzyństwo*, red. E. Włodarczyk, Poznań 2017, s. 191–204.

9 Tamże.

10 W Polsce problem ten – w nieco innej optyce – badają aktualnie socjologowie, zob. „GEMTRA: Transycja do macierzyństwa w trzech pokoleniach Polek. Międzygeneracyjne badanie podłużne” (NCN, nr projektu 2017/26/D/HS6/00605) czy projekt „Matka 360 stopni – droga do macierzyństwa we współczesnej Polsce z perspektywy ekspertek i ekspertów” (SWPS, grant nr SUB/INS/2019/8).

Podjęty przez nas projekt badawczy stanowi swego rodzaju preludium do tego typu badań. Zależało nam na uchwyceniu różnic międzypokoleniowych w sposobie odbioru własnego macierzyństwa przez kobiety-matki. W przeprowadzonych badaniach i dyskusji wyników podejmujemy próbę poznania retrospektywnej konstatacji samego zdarzenia biograficznego, jakim jest tranzycja do macierzyństwa. Celem naszych badań była rekonstrukcja znaczenia doświadczania macierzyństwa przez kobiety pochodzące z różnych pokoleń, a także poczynienie obserwacji na temat ewentualnych różnic w osobistej ocenie skutków bycia matką dla kobiet z różnych pokoleń. W związku z tym postawiłyśmy następujące pytania badawcze: Jakie znaczenie dla kobiet z różnych pokoleń ma ich własne macierzyństwo? Czy dla kobiet reprezentujących różne pokolenia wydarzenie, jakim jest zostanie matką, staje się wydarzeniem przełomowym (krytycznym wydarzeniem życiowym)? Za wydarzenie przełomowe (krytyczne wydarzenie życiowe) uznajemy, zgodnie z koncepcją Sigrud-Heide Filipp¹¹ takie, które zatrzymuje dotychczasową aktywność człowieka i wymaga zastosowania nowych, nieznanych dotąd jednostce sposobów radzenia sobie (*coping*), i sprawia, że dotychczasowe formy zachowania są niewystarczające. Wydarzenie przełomowe prowadzi zatem do zmian, które są efektem radzenia sobie i mogą mieć zarówno progresywny, jak i regresywny charakter. Wyróżnione przez Filipp cechy krytycznego wydarzenia życiowego określane są także w literaturze mianem wskaźników krytyczności¹². Aby uzupełnić lukę w analizie tranzycji do macierzyństwa, posłużyłyśmy się modelem *Seven-phase model of stages accompanying transition*, zaadaptowanym przez Leoni Sugarman¹³. Sugarman podkreśla, że mimo domknięcia procesu tranzycji poprzez integrację doświadczenia, proces może toczyć się dalej: „Tranzycja wpisuje się w bieg życia

- 11 S. H. Filipp, *Ein allgemeines Modell für die Analyse Kritischer Lebensereignisse*, w: *Kritische Lebensereignisse*, red. tenże, München 1981, s. 92–103.
- 12 M. Beiser, *Rozwód. Proces radzenia sobie z kryzysem*, Poznań 2000, K. Kuryś, *Urodzenie pierwszego dziecka jako wydarzenie krytyczne w życiu kobiet i mężczyzn*, Kraków 2010; K. Kuryś-Szyncel, A. Błachnio, *Krytyczne wydarzenia życiowe i ich znaczenie w biografjach seniorów*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne”, 10 (2020) nr 1, s. 114–136, DOI: 10.18778/2450-4491.10.09.
- 13 L. Sugarman, *Life-span Development. Frameworks, Accounts and Strategies*, New York 2001.

i już go nie zdominowuje. Można jednak zastanawiać się czy i na ile transzycje nigdy się nie kończą [...]. Jest to zgodne tak z koncepcją biegu życia jako niekończącej się narracji jak i z nieuchronnie tymczasowym charakterem struktur życia”¹⁴. Sugarman wyróżnia siedem etapów przechodzenia przez kryzys (etapy okresu przejściowego). Są to: brak mobilizacji, reakcja: podniecenie vs rozpacz, pomniejszanie (minimalizacja), zwątpienie w siebie, ujawnienie emocji, badanie, poszukiwanie znaczenia i sensu, integracja.

Metodologia badań własnych

Celem badań było porównanie znaczenia transzycji do macierzyństwa w indywidualnych biografiach kobiet z wczesnej (20–35 lat), średniej (40–50 lat) i późnej dorosłości (60 lat i powyżej). Interesowało nas, czy to, że wspomnienie urodzenia dziecka jest odległe w czasie biograficznym o kilkadziesiąt lat, zmienia sposób jego walencji w subiektywnych ocenach badanych kobiet. Aby uzyskać perspektywę międzypokoleniową, w badaniach wzięły udział matki z trzech kohort: 50 kobiet z wczesnej dorosłości ($M=27,5$); 50 kobiet ze średniej dorosłości ($M=47,66$) i 52 kobiety z późnej dorosłości ($M=69,35$). Wyniki zebrano w dwóch badaniach przeprowadzonych w różnym czasie na różnych próbach badawczych, ale z wykorzystaniem takiej samej procedury badawczej. W obu badaniach zbierano dane z wykorzystaniem częściowo ustrukturyzowanego tematycznego wywiadu biograficznego¹⁵.

W pierwszym badaniu transzycja do macierzyństwa stanowiła główny temat prowadzonego wywiadu biograficznego¹⁶. Dobór do próby był celowy i objął młode kobiety, które były mężatkami. Wywiady przeprowadzono w tzw. fazie rodziny z małym dzieckiem, czyli urodzenie pierwszego dziecka było nieodległe w czasie (najdalej trzy lata przed badaniem).

14 Tamże, s. 148, tłumaczenie własne A. B.

15 K. Kuryś, *Urodzenie pierwszego dziecka jako wydarzenie krytyczne w życiu kobiet i mężczyzn*; K. Kuryś-Szyncel, A. Błachnio, *Krytyczne wydarzenia życiowe i ich znaczenie w biografiach seniorów*, s. 114–136.

16 K. Kuryś, *Urodzenie pierwszego dziecka jako wydarzenie krytyczne w życiu kobiet i mężczyzn*.

Z kolei narracje dotyczące tranzycji do macierzyństwa kobiet ze średniej i późnej dorosłości stanowią materiał pochodzący z przeprowadzonych w 2019 r. badań międzypokoleniowych, których celem była rekonstrukcja biograficznych wydarzeń przełomowych osób dorosłych reprezentujących trzy pokolenia (dzieci/rodzice/dziadkowie) w obrębie danego systemu rodzinnego. Badacz prosił osobę badaną o wskazanie przełomowych, ważnych, znaczących zdarzeń w swojej biografii, a następnie zachęcał osobę badaną, by spośród wymienionych wydarzeń wybrała te, o których chciałaby opowiedzieć (jedno lub kilka)¹⁷. Okazało się, że mimo że uczestniczące w badaniu kobiety miały swobodę w wyborze zarówno perspektywy czasowej, do której będą się odnosić w swoich narracjach (choć zachęcano, by zastosować jak najszerszą perspektywę, całościową), jak i zdarzeń, o których będą opowiadać, w zdecydowanej większości skupiły się one na swojej tranzycji do macierzyństwa. Urodzenie pierwszego dziecka było dla tych kobiet doświadczeniem bardzo odległym w czasie (dla kobiet w średniej dorosłości była to odległość około 20 lat, dla kobiet w późnej dorosłości odległość wynosiła nawet 40 i więcej lat).

Wyniki analizowano z wykorzystaniem metod jakościowej analizy danych, m.in. poprzez frekwencyjną i kategoryjną analizę narracji. W celu odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące krytycznych wydarzeń życiowych zastosowano dedukcyjną (*theory driven*) analizę treści (bazującą na teorii Fillip¹⁸) wzbogaconą o indukcyjnie wygenerowane wskaźniki. Na potrzeby niniejszego opracowania dokonaliśmy także reanalizy (*re-analyses*) zebranego wcześniej materiału narracyjnego. Taki zabieg metodologiczny jest jak najbardziej uzasadniony, a nawet coraz bardziej ceniony w odniesieniu do badań jakościowych na gruncie nauk społecznych¹⁹. Podczas reanaliz poddałyśmy cały materiał narracyjny analizie frekwencyjnej z uwzględnieniem częstości pojawiania

- 17 K. Kuryś-Szyncel, A. Błachnio, *Krytyczne wydarzenia życiowe i ich znaczenie w biografach seniorów*.
- 18 S-H. Filipp, *Ein allgemeines Modell für die Analyse Kritischer Lebensereignisse*, s. 92–103.
- 19 M. Karkowska, M. Bielińska, *Po co nam „stare wywiady”? O ponownym wykorzystaniu danych z badań jakościowych (rewizytach, reanalizach i nie tylko)*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, 15 (2019) nr 2, s. 12–39, DOI: 10.18778/1733-8069.15.2.02.

się wybranych słów i fraz: matka, macierzyństwo, dziecko, opieka nad dzieckiem, a następnie wybrane fragmenty narracji poddałyśmy kodowaniu. Wyodrębniony materiał został uporządkowany w następujące kategorie: macierzyństwo jako zmiana życiowa, macierzyństwo jako więź, macierzyństwo jako sens życia (wymiar indywidualny i wspólnotowy).

W dalszej części opracowania omówione zostaną łącznie wyniki pochodzące z dwóch badań: kobiet we wczesnej dorosłości oraz kobiet w średniej i późnej dorosłości. Ze względu na ograniczoną objętość niniejszego opracowania narracje kobiet z pokolenia 40 i 60 plus zostaną ujęte w jedną grupę i zestawione z wynikami kobiet z pokolenia 20 plus²⁰.

Tranzycja do macierzyństwa: macierzyństwo jako zmiana życiowa

W analizie narracji młodych kobiet uchwyciono moment tranzykcji do macierzyństwa poprzez zidentyfikowanie zmian, jakie zaszły w wielu obszarach ich funkcjonowania pod wpływem urodzenia pierwszego dziecka. Urodzenie pierwszego dziecka oznacza dla młodych kobiet zmianę życiową, którą oceniają jako bardzo dużą (w skali od 0 do 10, gdzie 0 oznacza brak zmian, a 10 bardzo duże zmiany, średni wynik w badanej próbie wyniósł 8).

Zmiany, ogromne zmiany. To jest dla mnie wszystko nowe, zupełnie inne życie, dla mnie to jest nowe życie. Zupełnie zmieniło kierunek i idzie w inną stronę. [Pytanie badacza: Tak od zera do dziesięciu, gdzie zero to brak zmian, a dziesięć bardzo duże zmiany?] Oj dziesięć, dziesięć! (kobieta 23 lata [25]).

Prawda jest taka, że jak przychodzi dziecko, to świat się wywraca do góry nogami o 360 stopni (kobieta 26 lat [22]).

Ja nawet powiem więcej: to zupełnie zmienia życie! (kobieta, 23 lata [19]).

- 20 Wyniki odnoszące się do kobiet ze średniej i późnej dorosłości (pokolenie 40 i 60 plus) zostały poddane pogłębionej analizie w odrębnym opracowaniu A Błachnio, K. Kuryś-Szyncel, K., *I Am a Mother Because I Wanted to- I Am a Grandmother Because Others See Me That Way- Motherhood as a Critical Life Event for Ageing Women*, „International Journal of Environmental Research and Public Health”, (2022) nr 19 (24) <https://doi.org/10.3390/ijerph192416381>

Spełnieniem dla mnie jest. Największym szczęściem. [...] Nigdy bym tego nie cofnęła, nie zamieniła na nic innego (kobieta 29 lat [21]).

Podobnie, większość badanych kobiet z pokolenia 40 plus i 60 plus wskazuje, że przełomowe wydarzenie życiowe, jakim jest urodzenie dziecka, oznacza dla nich zmianę. Jest to dla większości kobiet zmiana na lepsze. Starsze badane kobiety traktują przejście od bycia kobietą do bycia kobietą-matką w kategoriach zysku. Mówią o wzbogaceniu, dopełnieniu, otrzymaniu miłości od dziecka. „Lepsze” oznacza zarówno życie pełniejsze i bogatsze o nowe, nieznane dotąd doznania, jak i pełniejsze o obecność obiektu bezwarunkowej miłości, która według badanych, jest miłością wieczną.

Poniżej prezentujemy typowe narracje:

[...] potem narodziny dzieci [...] tak [...]. To było bardzo dawno temu, także zmieniły... no zmieniły dużo na lepsze, narodziny dzieci, [...] dzieci były kochane [...] (kobieta 65 lat [13]).

Tak, zwłaszcza pierwsze dziecko było [...] wywołało dużą zmianę, bo trzeba było zupełnie inaczej ułożyć całe życie. No wiesz, jak pojawia się nowe dziecko w rodzinie to wszystko w domu jest jemu podporządkowane. Chyba też człowiek nie wiedział do końca co go będzie czekać, tak naprawdę, ale to cudowny okres (kobieta 45 lat [16]).

Bardzo istotne to pojawienie się dzieci w moim życiu, które dały spełnienie, dały jednym słowem spełnienie się w życiu rodzinnym, bo w zawodowym to też pewno byłoby wiele takich momentów, ale to rodzinne uważam za najistotniejsze. Radość, szczęście, satysfakcja, same pozytywne, ale i świadomość odpowiedzialności wielkiej za nową pełną rodzinę, raczej pozytywne emocje i uczucia (kobieta 73 lata [21]).

[...] pierwsze wydarzenie to kiedy rodziły się moje dzieci, a urodziłam ich pięcioro i każde, które się rodziło było dla mnie ważne i coś tam w tym moim życiu zmieniało (kobieta 52 lata [72]).

W rezultacie zdarzenie to ma istotne znaczenie w biografach kobiet ze wszystkich badanych kohort pokoleniowych i jest postrzegane jako: wyzwanie, spełnienie (siebie i swoich planów) oraz dopełnienie własnej tożsamości.

Jednak dla wielu młodych kobiet macierzyństwo to także kryzys (rozumiany jako załamanie dotychczasowej linii życia). Poniżej przykład narracji

młodej kobiety, a poruszane przez tę narratorkę kwestie stanowią jedną z dominant znaczeniowych w wypowiedziach młodych kobiet:

To była tragedia! To się dopiero zaczęło, i moim zdaniem poród to jest nic, w porównaniu z pierwszymi, z pierwszym miesiącem życia dziecka. Wracasz z nim do domu i musisz się nim zająć. Nagle spada na ciebie wielka odpowiedzialność za życie drugiego człowieka (...) To wszystko właściwie kręci się wokół niego. I w ogóle przez pierwsze dwa miesiące nie spałam, byłam skrajnie wyczerpana, bo i też nie miałam pomocy: nie pomagała mi moja mama ani teściowa, ponieważ one pracowały, także byłam skazana sama na siebie i od razu rzucona na taką głęboką wodę (kobieta 29 lat [01]).

Wśród kobiet w średniej i późnej dorosłości tylko w kilku przypadkach tranzycja do macierzyństwa miała naturę ambiwalentną. Formułowały je szczególnie te kobiety, dla których urodzenie dziecka było obciążone trudnościami, które związane były z urodzeniem się chorego dziecka lub nieplanowanym macierzyństwem w późniejszym wieku. Poniżej prezentujemy przykłady takich narracji. W obu przypadkach mamy do czynienia z kobietami ze średniej dorosłości, a ich narracje wyraźnie wskazują na trudności związane z radzeniem sobie z nową, niespodziewaną sytuacją. Poniższe narracje stanowią wyjątek wśród analizowanych wywiadów i są w swojej konstrukcji oraz zawartości treściowej zbliżone do narracji młodszych kobiet. Przełomowość wydarzenia, o którym mówią badane kobiety, jest wzmocniona przez nieprzyjemne doznania z nim związane, tym samym urodzenie dziecka nie jest dla tych kobiet tylko i wyłącznie zmianą na lepsze, choć ostateczny bilans zysków i strat jest dodatni.

Przełomowych? To chyba to jak się dowiedziałam, że jestem w ciąży z W., bo już miałam poukładane dzieci, poukładane życie, spokój a ona odwróciła to wszystko do góry nogami [...] Że trzeba było zacząć wszystko od nowa. [...] Przez chwilę źle, a teraz już super. [...] No, teraz bym to przyjęła jako na plus, a wcześniej było na minus. [...] Znaczący zmieniło się życie? Życie się zmieniło na bardziej chaotyczne (kobieta 41 lat [11]).

I przełomowe było to, że Z. urodził się chory i to przewróciło nasze życie do góry nogami (kobieta 42 lata [05]).

W zacytowanych narracjach widać typowy dla krytycznych wydarzeń życiowych moment zaskoczenia. Sytuacja, w której znalazły się badane kobiety,

była dla nich niespodziewana, nieplanowana i ta nagłość wywołała zatrzymanie dotychczasowej aktywności i konieczność dokonania zmian w funkcjonowaniu. Jedna z narratorek nadaje tytuł zdarzeniu z przeszłości „Niespodziewane dzieci w moim życiu” i tak uzupełnia swoją wypowiedź:

Nie wiem czy sobie poradziłam, może sobie nie radzę z tym. Nie mam pojęcia. Wydaje mi się, że jakoś poukładałam to, zsynchronizowałam wszystkie działania [...] zawdzięczam dużo moim synom starszym [...]. Bo mi pomagają [...]. Pilnują czasami dziecka, albo odbierają z przedszkola [...]. No bo myślałam, że sobie nie poradzę z tym wszystkim. Z obowiązkami przede wszystkim. Z obowiązkami, z pracą, ze wszystkim [...] (kobieta 41 lat [11]).

Podsumowując, macierzyństwo jest zarówno dla młodych, jak i starszych kobiet zmianą życiową, z tym że młodsze kobiety dostrzegają więcej negatywnych skutków tej zmiany. Perspektywa temporalna nie tylko sprawia, że w pamięci autobiograficznej badanych kobiet dominują różne wspomnienia, ale powoduje także ugruntowanie tranzycji do macierzyństwa jako doświadczenia przynoszącego w bilansie życiowym więcej korzyści niż strat. Macierzyństwo zatem staje się dla kobiety impulsem do poszukiwania sensu życia i jest doświadczeniem osobowotwórczym (personalizacyjnym).

Tranzycja do macierzyństwa: macierzyństwo jako więź

W analizowanym materiale badawczym frekwencyjną dominantę stanowiły obok treści dotyczących kategorii zmiany, także te dotyczące więzi uczuciowej między matką a dzieckiem. Zaobserwowałyśmy, że narracyjne opisy składające się na tę kategorię, różnicują kohorty pokoleniowe, a różnica ta wskazuje, iż tranzycja do macierzyństwa jest ciągła, w pewnym stopniu otwarta i wciąż dynamiczna.

Młode kobiety mówią o swoim macierzyństwie w kategoriach silnej więzi uczuciowej, która podlega przemianie: od aktualnie doświadczanej jednostronnej relacji (głównie opiekuńczej) do oczekiwanej w przyszłości dwukierunkowej miłości.

Macierzyństwo – trudne do zdefiniowania. Jest jakimś takim **dopełnieniem całości. Spełnieniem się planów**. Ja zawsze wiedziałam, że tak będzie, i to, że się J. urodził, to może nie postawienie kropki nad „i”, bo to nie jest

tak, że ja się skończyłam rodząc Jasia, natomiast wypełniłam, czy wypełniam, ten jeden rozdział, który zawsze planowałam. To też tak prozaicznie brzmi, ale takim dowodem też na to, że wszystko jest na swoim miejscu. Ja ciągle mocno czekam na ten moment, kiedy on już naprawdę będzie taki, że będzie mu można pewne rzeczy przekazać i mam wrażenie, że **tą pełnię macierzyństwa dopiero poczuję**. Takiego bycia mamą. **Bo ja czuję się tak jednostronnie mamą**. Czuję, że on jest moim dzieckiem, natomiast nie czuję od niego jeszcze takiego sygnału, że ja jestem jego mamą. On jest fajny, kochany, uśmiecha się do mnie, lubi ze mną być, ale nie mam jeszcze takiego sygnału, myślę, że wtedy to lepiej poczuję (kobieta 28 lat [08]).

W zacytowanej powyżej narracji ujawnia się typowe dla młodych kobiet oczekiwanie na dwustronność relacji (odwzajemnienie).

Upływ czasu zmienia postrzeganie przez kobiety znaczenia tejże więzi, narracje kobiet ze średniej i późnej dorosłości są odmienne od typowych wypowiedzi młodych kobiet.

[...] moja córka, jak ona się urodziła i zaczęłam się nią opiekować to pozbyłam się egoizmu w stosunku do własnej osoby, ponieważ wtedy wiedziałam, że ona tylko może liczyć na mnie, że ja jestem jej tak potrzebna, że to mnie nauczyło właściwie kochać tak. nie za coś tylko po prostu kochać dlatego, że ona jest (kobieta 50 lat [01]).

W przytoczonej powyżej narracji dostrzegamy bezinteresowność miłości macierzyńskiej. W narracjach kobiet w średniej i późnej dorosłości wyraźniej niż w narracjach młodszych kobiet wybrzmiewa matczyne zaangażowanie. Prezentowane przez ugruntowane w swym macierzyństwie, niejako osadzone w tym doświadczeniu kobiety rozumienie bliskości i troski o dziecko bliższe jest koncepcji miłości matczynej Fromma²¹ niż typowe dla narracji kobiet z wczesnej dorosłości pragnienie i cytowane wcześniej (zob. kobieta 28 lat [08]) oczekiwanie młodej matki na odwzajemnienie jej uczucia ze strony dziecka. Od tranzykcji do macierzyństwa upłynęło wiele lat w biografjach kobiet ze średniej i późnej dorosłości, w trakcie których zmieniała się ich relacja z dzieckiem od czysto opiekuńczej, jednostronnej, symetrycznej, kiedy dziecko było od nich w pełni zależne

21 E. Fromm, *O sztuce miłości*, tłum. A. Bogdański, Poznań 2001.

(najczęściej do około trzeciego roku życia), do partnerskiej, zwrotnej i komplementarnej (kiedy dziecko weszło w etap dorosłości). Często to doświadczenie jest jeszcze dodatkowo wzmocnione wejściem w relację z dorosłym dzieckiem, które samo jest już rodzicem. Można powiedzieć, że narratorki przeszły w swoich biografjach przez różne odcienie miłości do własnego dziecka i w bilansie życia wracają do podstawowej prawdy o bezwarunkowości tego uczucia.

Dopełnieniem i potwierdzeniem tych analiz może być poniższa narracja:

Odkąd się urodziły, stanęłam przed rolą matki, i to się zmieniło w moim życiu. Nigdy wcześniej nie byłam matką, nie byłam w ciąży, nie wiedziałam jak to jest. Natomiast teraz to jest bezgraniczna miłość. **Dopiero teraz rozumiem co to znaczy matczyzna miłość i bezinteresowność.** Mam wrażenie że **to nadało mojemu życiu większego sensu.** Wydaje mi się że to taką rolę odegrało (kobieta 45 lat [96]).

Kolejną wyraźną różnicę między narracjami kobiet z różnych kohort pokoleniowych stanowi według naszych analiz poziom precyzji w wyodrębnianiu znaczników temporalnych. Urodzenie pierwszego dziecka jako krytyczne wydarzenie życiowe ma swoje ramy czasowo-przestrzenne. W narracjach młodych kobiet dały się wyodrębnić trzy fundamentalne znaczniki wydarzenia krytycznego, jakim jest urodzenie pierwszego dziecka, a są to: moment uzyskania informacji o ciąży, poród, czas z dzieckiem w domu. Uchwycenie perspektywy czasowej w narracjach badanych młodych kobiet było możliwe przede wszystkim z tego powodu, że narratorki opowiadały o tranzycji do macierzyństwa z zachowaniem chronologii zdarzeń (zgodnie z sugestią badacza). Młode badane kobiety bardzo dobrze pamiętają moment, kiedy dowiedziały się, że są w ciąży (najczęściej wykonywały domowy test ciążowy, a później potwierdzały ciążę w gabinecie ginekologicznym). Dla większości badanych kobiet, uzyskanie informacji o tym, że są w ciąży wiąże się z szokiem, bez względu na to czy ciąża była planowana czy też nie.

Jasne, tego się nie zapomina, tego się nie zapomina, ja to pamiętam doskonale. Powiem pani, [...] tak: zaskoczyła mnie moja reakcja, ponieważ był to dla mnie pewien szok. Myślę, że zawsze dla kobiety jest szokiem dowiedzenie się, niezależnie od tego, czy bardzo pragnęła dziecka. Nawet, chyba nawet, może tak łąza mi się zakręciła w oku. Byłam wtedy w łazience, byłam

sama w domu, w ogóle nikogo nie było. Zrobiłam sobie test ciąży. I zrobiło mi się słabo. Po prostu blada się zrobiłam [...] Pierwszy moment był trudny (kobieta 29 lat [06]).

W najgorszych snach, jeśli tak tu mogę powiedzieć, nie przypuszczałam, że będę w ciąży. Nie planowaliśmy dziecka. [...] Aż w końcu stwierdziłam, instynktownie troszeczkę, że muszę zrobić sobie test ciąży, bo być może to jest to. I wtedy mi się już robiło niedobrze, jakoś też tak od rana i tak zakwitła we mnie ta myśl. Chociaż też myślałam, że się sugeruję, że sobie wmawiam i że to psychika zadziałała i dlatego jest mi niedobrze, a nie, że jestem w ciąży, jeszcze tak wypierałam tą myśl. No i mój mąż akurat nie był wtedy w pracy i zrobiliśmy od rana razem ten test, no i wyszło, że jestem w ciąży, po czym w osłupieniu siedzieliśmy na tym tapczanie i patrzyliśmy w ścianę, to było dla nas tak, jak byśmy dostali obuchem w głowę. Tak przyjęliśmy tę wiadomość, a po pół godzinie bardzo się cieszyliśmy. To był dla nas taki szok, a potem coraz bardziej się rozkręcaliśmy radośnie (kobieta 29 lat [01]).

Z kolei w narracjach kobiet ze średniej i późnej dorosłości prawie nieobecne jest wspomnienie momentu uzyskania informacji o ciąży oraz wspomnienie porodu. Być może te dwa znaczniki temporalne zostały zatarte w osobistych wspomnieniach (w pamięci biograficznej) jako nieistotne z perspektywy biograficznej. Nieobecność wspomnień związanych z biologiczno-fizjologiczną stroną tranzykcji do macierzyństwa może mieć także podłoże kulturowo-socjalizacyjne. Kobiety ze starszych pokoleń mogły uznać za wstydlive a nawet nieprzyzwoite treści dotyczące przebiegu ciąży i porodu, zgodnie z obecną szczególnie w polskiej kulturze symboliczną przynależnością ciała kobiety ciężarnej do strefy prywatnej i swoistym zobowiązaniem do ochrony tego obszaru (np. poprzez strój ukrywający/zakrywający ciążowe kształty).²² Poza tym istotnym czynnikiem niepodejmowania przez kobiety ze starszych pokoleń tematu ciąży i porodu może być różnica w dostępie do wiedzy medycznej związanej z fizjologią ciąży (np. współcześnie kobieta najczęściej sama w warunkach domowych wykonuje pierwszy test ciąży) oraz osobista niechęć do przywoływania bolesnych, czasem nawet traumatycznych przeżyć. Jak zauważa Elżbieta Karolczuk, powołując

22 E. Karolczuk, *Matki i córki we współczesnej Polsce*, Kraków 2019, s. 324.

się na badania Justyny Kowalskiej-Leder²³: „złe warunki sanitarne w szpitalach w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, w połączeniu z fatalnym charakterem porodówek, w tym szczególnie traktowanie rodzących jak osób ubezwłasnowolnionych oraz brak możliwości skorzystania ze znieczulenia czy wsparcia partnera, składają się na negatywny obraz tego doświadczenia.”²⁴

Tranzycja do macierzyństwa: indywidualne doświadczenie vs wspólnota doświadczeń

Większość badanych kobiet z trzech kohort pokoleniowych podkreśla silne nacechowanie emocjonalne doświadczenia związanego z byciem matką. Młode kobiety, ze względu na czas, który upłynął od chwili, gdy zostały matkami obejmują wspomnieniami (o czym pisałyśmy wcześniej) okres od uzyskania informacji o ciąży. Mówią, że towarzyszyła im radość, szczęście, zadowolenie, ale także niepewność i niepokój.

Ja się bardzo cieszyłam, bo mówię, to było zaplanowane, ale też się przestraszyłam, no bo to jest takie uczucie, że nagle tą jedną kreseczką wiem, że zmieni się wszystko, nie? Więc ja byłam tego świadoma. Myśmy bardzo dużo o tym rozmawiali z M., to nie było jakieś tam wielkie zaskoczenie, ale... no to wszystko o czym rozmawialiśmy miało się ziścić. Myślałam, że tak będzie, ale tak jakoś mało realnie do tego podchodziłam jednak. I troszkę byłam przestraszona, ale nie byłam przestraszona samym faktem, tylko tym, wiesz, co się z tym wiąże (kobieta 27 lat [08]).

Kobiety wspominały, że podczas ciąży doświadczały lęku o to, czy urodzą zdrowe dziecko, obawiały się także poronienia i antycypowały mogące pojawić się trudności podczas porodu. Co ciekawe, dla wielu kobiet źródłem lęków były przekazy międzypokoleniowe oraz rozmowy z innymi kobietami-już-matkami. Poniżej przykład narracji zawierającej powtarzające się w grupie młodych kobiet wypowiedzi:

23 J. Kowalska-Leder, *Porodówka*, w: *Obyczaje polskie. Wiek XX w krótkich hasłach*, red. M. Szpakowska, Warszawa 2008, s. 245–253

24 E. Karolczuk, *Matki i córki we współczesnej Polsce*, s. 325.

Rozmawiałam z moimi koleżankami, które miały dzieci, jak to jest, no i takie odbywało się też straszenie, co to jest jak się rodzi dziecko, jak wygląda poród, jak to boli strasznie, jakie to jest okropne i tak dalej i tak dalej. Też moja teściowa mnie straszyla, nie wiem dlaczego kobiety tak robią, ja uważam, że cały poród nie jest, nie jest czymś strasznym, a wręcz przeciwnie, no trochę boli, boleć musi, ale to jest niesamowite czym się kończy, że jest to dziecko. Rzeczywiście jest takie coś, że kobiety straszą się nawzajem, że jest to no coś okropnego, i że to bardzo boli. I ja też się bałam w związku z tym porodu, bo bardzo dużo się nasłuchiłam (kobieta 29 lat [41]).

Powyższa narracja wskazuje na istotny z biograficznej perspektywy brak wsparcia wspólnotowego. Macierzyństwo (a zwłaszcza jego początek) zdaje się być rozumiane jako doświadczenie jednostkowe, zindywidualizowane. Narratorka mówi „nie wiem dlaczego kobiety tak robią” i jest w tym pytaniu zarówno żal, zawiedziona nadzieja na pocieszenie i wsparcie, ale także złość na inne kobiety, które „straszą się nawzajem”. Kobiety w macierzyństwie (a zwłaszcza na jego początku) albo zostają same albo doświadczają wsparcia, które postrzegają jako nietrafne i nieadekwatne²⁵. Zaobserwowana w analizach wypowiedzi kobiet z młodego pokolenia dominanta narracyjna zbliża nas do postrzegania doświadczenia własnego macierzyństwa jako osobistego procesu radzenia sobie z kolejnymi trudnościami, a nie doświadczenia wspólnotowego²⁶.

Podkreślmy, że młode kobiety są na początku swej drogi, jest to macierzyństwo *in statu nestendi* i mimo że wiele z nich dokonuje integracji tego doświadczenia sprzyjającej kształtowaniu się tożsamości, jest to wciąż nowa i kształtująca się struktura. Uchwycona w tej próbie perspektywa czasowa (młoda matka z małym dzieckiem) jest najczęściej analizowaną kategorią w badaniach nad macierzyństwem, ale jest to perspektywa ograniczona, bo poprzez nią jesteśmy w stanie zrekonstruować tylko początkowy etap przysposobienia sobie nowego

25 H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2005, s. 11–28.

26 M. Pryszmont-Ciesielska, *Mikroświaty macierzyństwa*, „Rocznik Andragogiczny”, 20 (2013) s. 357–366.

statusu kobiety-matki²⁷. Upływ czasu, który staje się udziałem kobiet ze starszego pokolenia, sprawia, że tranzycja do macierzyństwa jest przez te kobiety identyfikowana głównie z rekonstrukcją poczucia sensu własnego życia.

Narodziny mojego syna były moim chyba takim najbardziej emocjonalnym wydarzeniem w życiu, ponieważ trzeba było wszystko dopasować pod dziecko, że wchodzi się w świat dorosłych, że trzeba kogoś uczyć tego czego mnie nie nauczyli moi rodzice. **Masz sens życia**, masz po co żyć. Masz syna któremu byś chciała pomóc się wykształcić i nauczyć go co jest dobre a co złe (kobieta lat 47 [61]).

Tak były w moim życiu takie wydarzenia. Wielkim wydarzeniem było urodzenie dziecka. Miało to dla mnie ogromne znaczenie. Wywołało to dużo różnych zmian w moim życiu osobistym, ale i zawodowym. **Życie nabrało dla mnie jeszcze większego sensu, stało się wielowymiarowe** (kobieta 57 lat [24]).

O tranzycji do macierzyństwa mówimy w sensie tożsamościowym, kiedy kobieta zmienia obraz siebie, stając się matką transformuje swój stosunek do świata. Staje się odpowiedzialna nie tylko za siebie, ale też za innych. O takiej transformacji w wymowny sposób opowiada jedna z narratorek:

Na pewno przełomowym to jest dla kobiety wtedy kiedy urodzi dziecko, przeobraża się z dziewczynki, dziewczyny w kobietę, matkę, wtedy myśli się już całkowicie inaczej [...] No, odpowiedzialność wtedy człowiek jest odpowiedzialny nie za siebie ale też za kogoś, nie na chwile, na moment, tylko na całe życie i to jest właśnie takie przełomowe. Bardzo przełomowe, bardzo, bardzo, bardzo najpierw bolesne, bardzo ładne, bardzo piękne zdarzenie, piękne na całe życie później potem kobieta wie, że ma kogoś kogo kocha i kto ją kocha [...] zmiany wiadomo wtedy praca, trzeba w domu więcej, więcej pracować i dawać z siebie wszystko! (kobieta 50 lat [20])

Mamy tutaj do czynienia z ciekawym przykładem utożsamienia naturalnego macierzyństwa z kobiecością (narratorka mówi o przeobrażeniu

27 A. van Genneep, *Obrzędy przejścia*, tłum. B. Biały. Warszawa 2006.

z dziewczynki w kobietę w efekcie urodzenia dziecka), stanowiącym argument w dyskusji toczącej się na gruncie koncepcji feministycznych między postulatem utrzymania przez kobietę podstawowej kobiecej mocy – mocy naturalnej reprodukcji (feminizm radykalno-kulturowy) a założeniem, że macierzyństwo biologiczne jest konstrukcją kulturową, która służy opresywnym celom (feminizm radykalno-libertariański)²⁸. Możliwe, że społeczno-kulturowy wzorzec macierzyństwa, w który wpisane jest cierpienie, jest silniejszym imperatywem niż motywacje osobiste. Do tego wątku wracamy w dalszej części artykułu, jednak jego szczegółowe omówienie przekracza ramy niniejszego opracowania.

Dłuższa perspektywa biograficzna pozwala kobietom z pokolenia 40 i 60 plus spojrzeć na własne macierzyństwo jako na czynnik rozwoju. Wydarzenie krytyczne zatem oznacza stymulację do rozwoju osobistego, jest asumptem do podjęcia wysiłków autokreacyjnych. Takie refleksje nie pojawiają się w wypowiedziach młodych matek. Możemy zatem przypuszczać, że kobiety, które podjęły decyzję o zostaniu matkami, nie czynią tego z pobudek osobowej autokreacji, nie spodziewają się, że macierzyństwo będzie dla nich okazją do rozwoju siebie samej, w każdym razie żadna z młodych badanych kobiet nie wspomina takiego motywu jako mającego wpływ na decyzję o macierzyństwie. Z perspektywy czasu jednak kobiety-matki dostrzegają rozwojowy charakter doświadczania macierzyństwa, są świadome zmian, jakie zaszły w ich życiu, i potrafią nazwać te zmiany w kategoriach zysków lub strat dla własnego rozwoju. Ta obserwacja, będąca wynikiem poczynionych przez nas re-analiz zebranego materiału narracyjnego, zdaje się potwierdzać tezę, że doświadczanie macierzyństwa stanowi przestrzeń uczenia się biograficznego, uczenia się z własnej biografii. Opowieści kobiet na temat własnego macierzyństwa mogą także stanowić źródło (asumpt) do uczenia się z biografii Innego (np. w przekazach międzypokoleniowych)²⁹. Potwierdzenie powyższych słów znajdujemy między innymi w takiej narracji:

- 28 R. Putnam Tong, *Myśl feministyczna*, wprowadzenie J. Mikos, tłum. B. Umińska, Warszawa 2002; M. Bednarek, *Macierzyństwo: błogosławieństwo czy przekleństwo – wprowadzenie do dyskursu feministycznego*, w: *Języki (pop)kultury w literaturze, mediach i filmie*, red. M. Kocot, K. Szafranec, Łódź 2015, s. 119–127.
- 29 E. Dubas, „Uczenie się z biografii Innych” – wprowadzenie, w: *Uczenie się z biografii Innych*, red. E. Dubas, W. Świtalski, seria: Biografia i Badanie Biografii, t. 2, Łódź

[...] urodzenie każdego dziecka z osobno to było dla mnie wielkie wydarzenie, które zmieniło moje życie, radość codziennie z wychowywania to też było dla mnie za każdym razem coś co mnie zmieniało [...] to były oczywiście doświadczenia pozytywne i negatywne, w każdym razie ogólnie myślę, że wpłynęły na **mój rozwój jako na człowieka** w dobrym tego słowa znaczeniu. Pojawienie się na świecie moich dzieci to też miało tam jakieś [...] bardzo pozytywne znaczenie [...] no stałam się lepsza [...] jakoś tam mniej egoistyczna, jeżeli to jest możliwe żeby ktoś do końca nie był egoistyczny przez jakieś takie zaznaczanie swojej osoby i siebie to po prostu chcę nauczyć swoje dzieci żeby też tak samo patrzyły na innych, nie tylko na siebie (kobieta 50 lat [33]).

Urodzenie dziecka stymuluje do samorozwoju. Dla badanych kobiet przejście od kobiety nie-matki do kobiety-matki ma ponadto wymiar formacyjny – jest przemianą z dziecka w osobę dorosłą.

[...] jak mi się urodziło pierwsze dziecko, czyli jak mi się urodziła córka. To było dla mnie najbardziej przełomowym, bo musiałam się od razu stać, z małej dziewczynki, o której się nic nie martwiłam, **stać się osobą dorosłą**, martwić się o drugą osobę, o dziecko [...] **Dojrzałam** od razu, momentalnie się stałam osobą dorosłą. Tak jak byłam osobą beztroską, nie martwiłam się o nic, tak momentalnie jak lwica zaczęłam walczyć o swoją rodzinę, o wszystko (kobieta 40 lat [52]).

Dokonane analizy prowadzą do obserwacji, że współczesne macierzyństwo jest (mimo przynależnego mu społecznego kontekstu) doświadczeniem bardziej jednostkowym niż wspólnotowym. Cytowane w tej części narracje wskazują na jeszcze jeden istotny czynnik, związany z opresyjnym zobowiązaniem do bycia silną i „dającą radę” mimo trudów i przeciwności (zwłaszcza fizycznych). Brak pozytywnego wsparcia doświadczany przez młode

2011, s. 5–11; też, *Uczenie się z własnej biografii jako egzemplifikacja biograficznego uczenia się*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne”, 1 (2017) s. 63–87; K. Kurys-Szyncel, *Doświadczenie macierzyństwa – przestrzeń biograficznego uczenia się*, w: *W trosce o macierzyństwo*, red. E. Włodarczyk, Poznań 2017, s. 69–73; M. Pryszmont, *Metodologia jako sztuka wyjścia. Podejścia badawcze i praktyki edukacyjne w andragogicznych studiach nad macierzyństwem*, Wrocław 2020.

matki na początku drogi do macierzyństwa nie zostaje zintegrowany w procesie zmagania się z tym życiowym doświadczeniem. Jak twierdzi Sugarman „jest to zgodne tak z koncepcją biegu życia jako niekończącej się narracji jak i z nieuchronnie tymczasowym charakterem struktur życia”³⁰. Macierzyństwo „oglądane” po latach jest zatem doświadczeniem trudnym (bolesnym), ale pięknym. Możemy także przypuszczać, że kobiety zamiast tworzyć wspólnotę doświadczeń, ulegają presji, a tożsamościowa identyfikacja zawiera w sobie społeczny imperatyw i kulturowy wzorzec, który wiąże macierzyństwo z poświęceniem i cierpieniem. Tę hipotezę potwierdzają badania Elżbieta Karolczuk. Badaczka stwierdza, że „pokolenie matek przekazało córkom, w dużej mierze nieświadomie, negatywny obraz cielesnych doświadczeń macierzyństwa, w tym szczególnie porodu”³¹. Pogłębiona analiza tego wątku znacznie przekracza założenia niniejszego artykułu i wymaga odrębnego opracowania.

Podsumowanie

Problem tranzykcji do macierzyństwa badany jest zwykle w krótkich perspektywach czasu³² i skupia się na procesie adaptacji kobiet do wydarzenia, jakim jest urodzenie się ich pierwszego dziecka. Natomiast znaczenie tego wydarzenia jest długoterminowe i utrzymuje się jako krytyczne w ocenie samych kobiet przez długie dziesięciolecia ich życia, czego dowodzą zaprezentowane w artykule narracje kobiet ze średniej i późnej dorosłości. Tranzykcja do macierzyństwa zostawia trwałe ślady w pamięci biograficznej kobiet i jest rekonstruowana jako przełomowa bez względu na odległość czasową od jego zainicjowania.

Pytanie badawcze brzmiało: Czy dla kobiet reprezentujących różne pokolenia wydarzenie, jakim jest zostanie matką jest wydarzeniem przełomowym (krytycznym wydarzeniem życiowym)?

Przeprowadzone analizy pozwoliły stwierdzić, że bez względu na upływ czasu i perspektywę biograficzną stanowiącą tło badanych narracji, urodze-

30 L. Sugarman, *Life-span Development*, s. 148.

31 E. Karolczuk, *Matki i córki we współczesnej Polsce*, s. 325.

32 A. L. Camberis, C. A. McMahon, F. L. Gibson, J. Boivin, *Age, Psychological Maturity*, s. 2154–2164; K. Kuryś-Szyncel, *Doświadczenie macierzyństwa – przestrzeń biograficznego uczenia się*.

nie dziecka (szczególnie pierwszego) jest dla kobiet wydarzeniem przełomowym w ich życiu. Dla większości rozmówczyń tranzycja była dokonana, zgodnie z modelem Sugarman³³, poprzez nadanie osobistego znaczenia wydarzeniu przełomowemu i włączenie go w historię własnego życia (także w sensie tożsamościowym – bycie kobietą-matką). Jak pokazują analizy narracji kobiet ze średniej i późnej dorosłości, wpływ czasu zaciera w ich pamięci typowe dla tego wydarzenia znaczniki, takie jak: informacja o ciąży, jej przebiegu czy to, w jaki sposób odbywał się poród. Wydłużona na cały bieg życia kobiety perspektywa czasu odkrywa znaczenie tranzycji do macierzyństwa jako konstytuanty ciągłości, integralności i spójności poczucia tożsamości u kobiet czterdziesto-, pięćdziesięcio-, sześćdziesięcioletnich. Za antropologiem Arnoldem von Gennepem³⁴ można sądzić, że kobieta, która zostaje matką, zyskuje nowy status w momencie, gdy rodzi dziecko, jednak pełne przysposobienie tego statusu jest procesem, który podlega dalszym rekonstrukcjom.

Interpretacja wyników pozwoliła ustalić, że kategoria zmiany w tranzycji do macierzyństwa jest cechą wspólną dla wszystkich badanych kobiet – z wczesnej, średniej i późnej dorosłości. W obu starszych pokoleniach były respondenci, które wspominały czas narodzin pierwszego dziecka jako proces zmagania się. W ich narracjach dają się wyodrębnić tzw. wskaźniki krytyczności³⁵, takie jak np.: potencjalna dwuwartościowość (doświadczenie macierzyństwa oznacza dla kobiet: szczęście i wielką radość – wartość pozytywna doświadczana jako wyzwanie, ale równocześnie smutek i żal – wartość negatywna – oświadczana jako strata), nieprzewidywalność skutków czy długotrwałe zmiany w różnych obszarach ich życia. Interesującą i zasługującą na szczególne podkreślenie jest obserwacja, że pokolenie kobiet z późnej dorosłości wymienia zdecydowanie mniej trudności związanych z własnym macierzyństwem. Dominantą semantyczną analizowanych narracji jest macierzyństwo jako przejście odpowiedzialności za drugą osobę, z którą łączą kobiety bardzo silna, bezwarunkowa i trwała więź emocjonalna.

33 L. Sugarman, *Life-Span Development*.

34 A. van Gennep, *Obrzędy przejścia*.

35 M. Beiser, *Rozwód*; K. Kuryś, *Urodzenie pierwszego dziecka jako wydarzenie krytyczne w życiu kobiet i mężczyzn*; K. Kuryś-Szyncel, A. Błachnio, *Krytyczne wydarzenia życiowe i ich znaczenie w biografach seniorów*, s. 114–136.

Tranzycja do macierzyństwa jest przykładem niekończącej się serii przemian, często wielokrotnie odtwarzanych i integrowanych. Przemiany te obejmują wiele obszarów funkcjonowania kobiety oraz wiele zadań, które ma ona do wypełnienia w związku z byciem matką. Dowodzi tym samym, że urodzenie dziecka stanowi istotny przełom biograficzny. Przeprowadzone analizy narracji pozwalają nam przypuszczać, że młode kobiety przeżywają własne macierzyństwo jako mocno przeorientowane na ich sferę fizyczną, często konkurencyjne wobec uprzednio dominującej w związku roli partnerki (kochanki?), kumulujące ambiwalentne wrażenia płynące z ich ciała (ból towarzyszący porodowi, przyjemność i/lub frustracja towarzysząca karmieniu dziecka piersią i wiele innych). Tymczasem u kobiet ze średniej i późnej dorosłości tranzycja do macierzyństwa postrzegana jest bardziej w ramach ich generatywności. Ich stanie się matką doprowadziło w sposób bezpośredni i/lub pośredni do sukcesu kolejnych pokoleń – ich dzieci i dzieci ich dzieci.

Tranzycja jako dokonana, oceniana przez kobiety jako korzystna z perspektywy upływu ich życia, stanowi trwałą zmianę tożsamościową. Kobiety już zawsze postrzegają siebie jako kobiety-matki. Jest to o tyle istotne, że w literaturze przedmiotu starzejąca się kobieta zdecydowanie częściej opisywana jest jako babcia niż matka. Tymczasem, jak piszą Astrid Tokaj i Danuta Krzysztofiak: „każda kobieta w podeszłym wieku- matka- ma przecież swoją unikalną historię macierzyństwa. Patrząc z perspektywy starości- od momentu wejścia w tę rolę minęło sporo czasu. Pozostaje on w pamięci starej kobiety do końca jej życia, względnie do momentu, aż starość o patologicznym przebiegu zakłóci możliwość swobodnego wglądu do minionych wydarzeń. Niewątpliwie snuta z jej perspektywy (a więc z perspektywy wielu lat) refleksja na temat przebiegu macierzyństwa- jego obliczy, uwarunkowań, konstytuujących je doświadczeń, a wreszcie kontynuowanej w starości postaci- ma znaczącą wartość”³⁶.

Celem niniejszego opracowania było przede wszystkim zwrócenie uwagi na obszar badawczy, który jest istotnie zaniedbany i wymaga naszym zdaniem pogłębionej eksploracji. W naszych badaniach nie ustrzegłyśmy się ograniczeń, wynikających głównie z przyjętej jakościowej metodologii badawczej. Pozostawienie osobom badanym swobody wypowiedzi spowodowało w niektórych

36 A. Tokaj, D. Krzysztofiak, *Portrety macierzyństwa w starszym wieku*, s. 202.

przypadkach powierzchowność narracyjną i uniemożliwiło uzyskanie danych na temat *copingu* w próbie kobiet w średniej i późnej dorosłości. Jednocześnie, dzięki przyjętej procedurze uzyskaliśmy rekonstrukcje przełomowych wydarzeń w biografii badanych kobiet i w rezultacie konstatację, że w autonarracjach kobiet ze średniej i późnej dorosłości tranzycja do macierzyństwa jest istotną zmianą tożsamościową. Ten ważny badawczy wniosek stanowi nie tylko asumpt do koniecznych pogłębionych badań w omawianym obszarze, ale także może być cenną obserwacją w kontekście podnoszonej w dyskursie społecznym dynamiki kryzysu rodziny.

Streszczenie: Celem artykułu jest opisanie różnic w postrzeganiu przez kobiety przejścia do macierzyństwa na różnych etapach dorosłości. Problem badawczy dotyczył tego, czy i w jakim stopniu zmienia się znaczenie przejścia do macierzyństwa dla kobiet z różnych kohort urodzeniowych. Próba badawcza obejmowała matki z trzech kohort pokoleniowych: 50 kobiet we wczesnej dorosłości ($M = 27,5$), 50 kobiet w średniej dorosłości ($M = 47,66$) i 52 kobiety w późnej dorosłości ($M = 69,35$). Wyniki analizowano za pomocą jakościowych metod analizy danych, w tym analizy frekwencyjnej i jakościowej analizy narracyjnej. Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono, że kategoria przejścia do macierzyństwa jest cechą wspólną dla wszystkich badanych kobiet – we wczesnej, średniej i późnej dorosłości. W obu starszych pokoleniach niektóre kobiety wspominały narodziny pierwszego dziecka jako radzenie sobie ze zmianą. Z ich narracji wyodrębniono wskaźniki krytyczności: potencjalną ambiwalencję, nieprzewidywalność konsekwencji i długowieczność zmian w życiu. Wyniki pokazały, że pokolenie kobiet w późnej dorosłości wykazywało znacznie mniejsze trudności związane z własnym macierzyństwem. Dominantą semantyczną badanych narracji jest macierzyństwo jako branie odpowiedzialności za drugiego człowieka.

Słowa kluczowe: tranzycja do macierzyństwa, badania biograficzne, krytyczne wydarzenia życiowe, starość, badania międzypokoleniowe.

Bibliografia

- Mohamad Nor A. et al., *The Turning Point in an Unwanted Teenage Pregnancy: A Psychoemotional Perspective*, „Malaysian Journal of Medicine & Health Sciences”, 15 (2019) s. 30–36.
- Bakiera L., *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*, Warszawa 2013.

- Bartošová M., *Ženy po třicítce – příklad specifických reprodukčních strategií a jejich zdroju*, „Czech Sociological Review”, 45 (2009) nr 1, s. 147–176.
- Bartosz B., *Doświadczanie macierzyństwa. Analiza narracji autobiograficznych*, Wrocław 2002.
- Bednarek M., *Macierzyństwo: błogosławieństwo czy przekleństwo – wprowadzenie do dyskursu feministycznego*, w: *Języki (pop)kultury w literaturze, mediach i filmie*, red. M. Kocot, K. Szafraniec, Łódź 2015, s. 119–127.
- Behringer J., Reiner I., Spangler G., *Maternal Representations of Past and Current Attachment Relationships, and Emotional Experience across the Transition to Motherhood: a Longitudinal Study*, „Journal of Family Psychology”, 25 (2011) nr 2, s. 210–219, DOI: 10.1037/a0023083.
- Beiser M., *Rozwód. Proces radzenia sobie z kryzysem*, Poznań 2000.
- Bernstein R. E., Laurent H. K., Measelle J. R., Hailey B. C., Ablow J. C., *Little Tyrants or Just Plain Tired: Evaluating Attributions for Caregiving Outcomes across the Transition to Parenthood*, „Journal of Family Psychology”, 27 (2013) nr 6, s. 851–861, DOI: 10.1037/a0034651.
- Bidzan M., *Nastoletnie matki. Psychologiczne aspekty ciąży, porodu i połogu*, Kraków 2010.
- Bidzan M., *Nastoletnie rodzicielstwo. Perspektywa psychologiczna*, Gdańsk 2013.
- Budrowska B., *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*, Warszawa 2000.
- Camberis A. L., McMahon C. A., Gibson F. L., Boivin J., *Age, Psychological Maturity, and the Transition to Motherhood among English-Speaking Australian Women in a Metropolitan Area*, „Developmental Psychology”, 50 (2014) nr 8, s. 2154–2164, DOI: 10.1037/a0037301.
- Cox S. M., Lashley C. O., Henson L. G., Medina N. Y., Hans S. L., *Making meaning of motherhood: Self and life transitions among African American adolescent mothers*, „American Journal of Orthopsychiatry”, 91 (2021) nr 1, s. 120–131, DOI: 10.1037/orto000521.
- Dubas E., *„Uczenie się z biografii Innych” – wprowadzenie*, w: *Uczenie się z biografii Innych*, red. E. Dubas, W. Świtalski, , seria: Biografia i Badanie Biografii, t. 2, Łódź 2011, s. 5–11.
- Dubas E., *Uczenie się z własnej biografii jako egzemplifikacja biograficznego uczenia się*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne”, 1 (2017) s. 63–87.
- Filipp, S. H., *Ein allgemeines Modell für die Analyse Kritischer Lebensereignisse*, w: *Kritische Lebensereignisse*, red. S. H. Filipp, München 1981, s. 92–103.
- Fromm E., *O sztuce miłości*, tłum. A. Bogdański, Poznań 2001.
- Karkowska M., Bielińska M., *Po co nam „stare wywiady”? O ponownym wykorzystaniu danych z badań jakościowych (rewizytach, reanalizach i nie tylko)*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, 15(2) (2019), s. 12–39, DOI: 10.18778/1733-8069.15.2.02.
- Karolczuk E., *Matki i córki we współczesnej Polsce*, Kraków 2019.

- Kowalska-Leder J., *Porodówka*, w: *Obyczaje polskie. Wiek XX w krótkich hasłach*, red. M. Szpakowska, Warszawa 2008.
- Kuryś K., *Urodzenie pierwszego dziecka jako wydarzenie krytyczne w życiu kobiet i mężczyzn*, Kraków 2010.
- Kuryś-Szyncel K., Błachnio A., *Krytyczne wydarzenia życiowe i ich znaczenie w biografach seniorów*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne”, 10 (2020) nr 1, s. 114–136, DOI: 10.18778/2450-4491.10.09.
- Kuryś-Szyncel K., *Doświadczenie macierzyństwa – przestrzeń biograficznego uczenia się*, w: *W trosce o macierzyństwo*, red. E. Włodarczyk, Poznań 2017, s. 69–73.
- Lee C., Gramotnev H., *Life Transitions and Mental Health in a National Cohort of Young Australian Women*, „Developmental Psychology”, 43 (2007) nr 4, s. 877–888, DOI: 10.1037/0012-1649.43.4.877.
- Lesińska-Sawicka M., *Socjomedyczne korelaty późnego macierzyństwa. Studium socjomedyczne*, Kraków 2008.
- Mangeli M., Rayyani M., Cheraghi M. A., Tirgari B., *Exploring the Challenges of Adolescent Mothers From Their Life Experiences in the Transition to Motherhood: A Qualitative Study*, „Journal of Family and Reproductive Health”, 11 (2017) nr 3, s. 165–173.
- Petrakis S., Barberis P., *Parenting: Challenges, Practices and Cultural Influences*, Hauptauge, N. Y. 2013.
- Pryszmont M., *Metodologia jako sztuka wyjścia. Podejścia badawcze i praktyki edukacyjne w andragogicznych studiach nad macierzyństwem*, Wrocław 2020.
- Pryszmont-Ciesielska M., *Mikroświaty macierzyństwa*, „Rocznik Andragogiczny”, 20 (2013) s. 357–366
- Putnam Tong R., *Myśl feministyczna*, wprowadzenie J. Mikos, tłum. B. Umińska, Warszawa 2002.
- Ruble D. N., Brooks-Gunn J., Fleming A. S., Fitzmaurice G., Stangor C., Deutsch F., *Transition to Motherhood and the Self: Measurement, Stability, and Change*, „Journal of Personality and Social Psychology”, 58 (1990) nr 3, s. 450–463, DOI: 10.1037/0022-3514.58.3.450.
- Sęk H., Cieślak R., *Wsparcie społeczne- sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2005, s. 11–28.
- Skowrońska-Pućka A., *Nastoletnie macierzyństwo – szansa czy ograniczenie? Doświadczenia małych matek z grup defaworyzowanych*, „Studia Edukacyjne”, 42 (2016) s. 217–232.
- Soroko E., *Wywoływanie autonarracji w badaniach psychologicznych. Ocena (auto)narracyjności wypowiedzi*, Poznań 2009.
- Sugarman L., *Life-span Development. Frameworks, Accounts and Strategies*, New York 2001.

- Tokaj A., Krzysztofiak D., *Portrety macierzyństwa w starszym wieku (refleksje pedagogiczne i inspiracje badawcze)*, w: *W trosce o macierzyństwo*, red. E. Włodarczyk Poznań 2017, s. 191–204.
- van Gennepe A., *Obrzędy przejścia*, tłum.. B. Biały, Warszawa 2006
- van Scheppingen M. A., Denissen J. J. A., Chung J. M., Tambs K., Bleidorn W., *Self-esteem and Relationship Satisfaction during the Transition To Motherhood*, „Journal of Personality and Social Psychology”, 114 (2018) nr 6, s. 973–991, DOI: 10.1037/pspp0000156.
- Wąsiński A., *Autokreacja małżonków do wielowymiarowego rodzicielstwa adopcyjnego*, Łódź 2018.
- Włodarczyk E., *Nastoletnie macierzyństwo jako problem indywidualny i społeczny*, w: *Kapitał społeczny. Kumulacja i redystrybucja*, red. K. Marzec-Holka, H. Guza-Steinke, Bydgoszcz 2009, s. 454–463
- Zaworska-Nikoniuk D., *Doświadczenie późnego macierzyństwa. Narracje kobiet*, „Edukacja Dorosłych”, 1 (2019) s. 53–69.